

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Προγράμματα Συμπληρωματικής Εκπαίδευσης

Με τη χρήση καινοτόμων μεθόδων εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

FR001 - ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

© Copyright 2020, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Π. Ε. Πετράκης.

Η έντυπη, ηλεκτρονική και γενικά κατά οποιοδήποτε τρόπο αναπαραγωγή, δημοσίευση ή χρησιμοποίηση όλου ή μέρους του υλικού έργου αυτού, απαγορεύεται χωρίς την έγγραφη έγκριση του κατόχου των πνευματικών δικαιωμάτων του έργου.

Το παρόν έντυπο αποτελεί τμήμα του εκπαιδευτικού υλικού του μαθήματος “**Δικαιώματα Διανοητικής Ιδιοκτησίας**”. Αποτελεί απαραίτητο συμπλήρωμα του ηλεκτρονικού υλικού που βρίσκεται στην πλατφόρμα και αναπόσπαστο κομμάτι της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Η δεύτερη διδακτική ενότητα επιχειρεί να παρουσιάσει το περιεχόμενο της πνευματικής ιδιοκτησίας, τι ωφέλεια μπορεί να υπάρξει από την αξιοποίηση του έργου, καθώς και τις κυρώσεις από μια παράνομη εκμετάλλευσή του.

Τη συγγραφή του συγκεκριμένου εκπαιδευτικού υλικού πραγματοποίησε η κα. **Κοριατοπούλου Π.**, εξωτερικός συνεργάτης του Προγράμματος Συμπληρωματικής εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 2. ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΣΥΓΓΕΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	5
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	7
ΥΠΟΕΝΟΤΗΤΑ 1. ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	8
ΥΠΟΕΝΟΤΗΤΑ 2. ΣΥΓΓΕΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	16
ΥΠΟΕΝΟΤΗΤΑ 3. ΕΙΔΙΚΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΧΡΗΣΗ ΕΡΓΩΝ ΤΡΙΤΩΝ	18
ΣΥΝΟΨΗ	21

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Προγράμματα Συμπληρωματικής Εκπαίδευσης

Με τη χρήση καινοτόμων μεθόδων εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

FR001 - ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

**ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 2. ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΩΝ
ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΣΥΓΓΕΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ**

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις

Στην σύγχρονη κοινωνία η διασφάλιση των δικαιωμάτων είναι εξαιρετικής σημασίας. Ο σεβασμός και η προστασία τους εξασφαλίζουν την περαιτέρω δημιουργία, παραγωγή και διάδοση έργων. Εξασφαλίζουν ότι οι δημιουργοί έχουν τη δυνατότητα να επιβιώσουν από την εκμετάλλευση των έργων τους και οι δικαιούχοι συγγενικών δικαιωμάτων να συνεχίζουν να υπηρετούν το επάγγελμά τους, καθώς και να συνεχίζουν να επενδύουν στη δημιουργία και τη γνώση. Γι' αυτούς τους λόγους είναι ιδιαίτερα σημαντική η κατανόηση τους.

ΥΠΟΕΝΟΤΗΤΑ 1. ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

1.1 Περιεχόμενο των Πνευματικών Δικαιωμάτων

Η πνευματική ιδιοκτησία περιλαμβάνει:

- (i) περιουσιακό δικαίωμα, δηλαδή το δικαίωμα της οικονομικής εκμετάλλευσης του έργου,
- (ii) το ηθικό δικαίωμα, δηλαδή το δικαίωμα προστασίας του προσωπικού δεσμού του δημιουργού με το έργο του.

Από το περιουσιακό δικαίωμα απορρέουν για τον δημιουργό ενδεικτικά οι εξουσίες να επιτρέπει ή να απαγορεύει:

1. την εγγραφή και αναπαραγωγή του έργου, με οποιοδήποτε μέσο και μορφή, εν όλω ή εν μέρει,
2. την μετάφραση, διασκευή, προσαρμογή ή μετατροπή του έργου,
3. τη διανομή στο κοινό, την εκμίσθωση και τον δημόσιο δανεισμό του πρωτοτύπου ή των αντιτύπων με οποιονδήποτε τρόπο και μέσο,
4. τη δημόσια εκτέλεση, τη μετάδοση ή αναμετάδοση στο κοινό με τη ραδιοφωνία και την τηλεόραση, με ηλεκτρομαγνητικά κύματα ή με καλώδια ή με άλλους υλικούς αγωγούς ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο, παραλλήλως προς την επιφάνεια της γης ή μέσω δορυφόρων,
5. την παρουσίαση στο κοινό, ενσυρμάτως ή ασυρμάτως ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο, καθώς και το να καθίσταται το έργο προσιτό στο κοινό κατά τρόπο ώστε οποιοσδήποτε χρήστης να έχει πρόσβαση σ' αυτό, όπου και όταν επιλέγει ο ίδιος (ψηφιακή διάχυση),
6. την εισαγωγή αντιτύπων που παρήχθησαν στο εξωτερικό χωρίς τη συναίνεση του δημιουργού ή, εφόσον πρόκειται για εισαγωγή από χώρες εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, την εισαγωγή αντιτύπων, όταν ο δημιουργός έχει συμβατικά διατηρήσει το δικαίωμα της εισαγωγής.

Από το ηθικό δικαίωμα απορρέουν ιδίως οι ακόλουθες εξουσίες:

1. η εξουσία δημοσίευσης του έργου, δηλαδή η εξουσία να αποφασίζει για τον χρόνο, τον τόπο και τον τρόπο που το έργο θα γίνει προσιτό στο κοινό,
2. η εξουσία αναγνώρισης της πατρότητας του έργου, δηλαδή η αναφορά του ονόματός του ως δημιουργού του έργου του, ή η διατήρηση της ανωνυμίας του ή η χρήση ψευδωνύμου,

3. η εξουσία διατήρησης της ακεραιότητας του έργου, δηλαδή η απαγόρευση κάθε παραμόρφωσης, περικοπής ή άλλης τροποποίησης του έργου και των συνθηκών παρουσίας του στο κοινό,
4. η εξουσία προσπέλασης στο έργο, δηλαδή η δυνατότητα επικοινωνίας του δημιουργού με το έργο του, όταν αυτός έχει μεταβιβάσει σε τρίτους τα περιουσιακά του δικαιώματα ή τον μοναδικό υλικό φορέα ενσωμάτωσής του,
5. η εξουσία μετάνοιας και υπαναχώρησης από συμβάσεις ή άδειες εκμετάλλευσης του περιουσιακού δικαιώματος, που αφορά μόνον έργα λόγου ή επιστήμης (όχι τέχνης), εφόσον είναι αναγκαίο για την προστασία της προσωπικότητας του δημιουργού, εξαιτίας μεταβολής των πεποιθήσεων του ή των περιστάσεων.

Τέλος, το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας περιλαμβάνει και ενοχικές αξιώσεις αμοιβής για συγκεκριμένες χρήσεις, όπως:

- α) το *δικαίωμα παρακολούθησης*, το οποίο αποτελεί μια ιδιόρρυθμη περιουσιακή εξουσία του δημιουργού εικαστικού έργου για την είσπραξη ορισμένου ποσού επί της τιμής μεταπώλησης του υλικού φορέα που ενσωματώνει το εικαστικό του έργο σε κάθε νέα μεταπώλησή του, και
- β) το *δικαίωμα εύλογης αμοιβής* για συγκεκριμένες χρήσεις των προστατευόμενων έργων, όταν ο νομοθέτης επιτρέπει κατ' εξαίρεση την χωρίς άδεια του δημιουργού χρήση των έργων του για ιδιωτική αναπαραγωγή και εκμίσθωση του υλικού φορέα οπτικοακουστικού έργου.

Οι περιουσιακές και ηθικές εξουσίες, καθώς και οι ενοχικές αξιώσεις αμοιβής του δημιουργού διαρκούν όσο η ζωή του φυσικού προσώπου που δημιούργησε το έργο και αποσβένονται 70 χρόνια μετά το θάνατό του, τα οποία υπολογίζονται από την 1η Ιανουαρίου του έτους το οποίο έπεται του θανάτου του.

1.2 Εκμετάλλευση του Έργου

Οι εξουσίες που απορρέουν από το περιουσιακό δικαίωμα μπορούν να γίνουν αντικείμενο οικονομικής εκμετάλλευσης είτε με μεταβίβαση, είτε με απλή ή αποκλειστική σύμβαση ή άδεια εκμετάλλευσης, με την οποία ο δημιουργός αναθέτει σε τρίτον και αυτός αναλαμβάνει την υποχρέωση (σε περίπτωση σύμβασης εκμετάλλευσης) ή την άδεια (σε περίπτωση άδειας) να εκμεταλλευτεί οικονομικά το έργο του. Αντίθετα, το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού είναι αμεταβίβαστο εν ζωή και μεταβιβάζεται μόνον αιτία θανάτου στους κληρονόμους του δημιουργού, οι οποίοι οφείλουν να το ασκούν σύμφωνα με τη βούλησή του, εφόσον τέτοια βούληση είχε ρητώς εκφραστεί.

Ο ν. 2121/1993 εισάγει ειδικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου για την εκμετάλλευση του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας, κατ' απόκλιση της αρχής της ελευθερίας των συμβάσεων, προκειμένου να εξασφαλιστεί η ασθενής διαπραγματευτική θέση του δημιουργού έναντι του αντισυμβαλλομένου του. Συγκεκριμένα, προβλέπονται τα εξής:

1. Εάν στη σύμβαση δεν καθορίζονται επακριβώς οι εξουσίες που μεταβιβάζει ο δημιουργός στον αντισυμβαλλόμενο του, τότε ο τελευταίος αποκτά περιοριστικά αυτές τις εξουσίες που είναι αναγκαίες για την εκπλήρωση του σκοπού της σύμβασης και μόνον στο μέτρο και τη μορφή που αυτό είναι αναγκαίο· όλες οι υπόλοιπες, μη αναγκαίες για την εκπλήρωση του σκοπού της σύμβασης, περιουσιακές εξουσίες εξακολουθούν να παραμένουν στον δημιουργό (θεωρία του σκοπού της μεταβίβασης). Εάν, π.χ., η σύμβαση έντυπης έκδοσης δεν προβλέπει τις εξουσίες που μεταβιβάζονται, τεκμαίρεται ότι ο συγγραφέας μεταβιβάζει στον εκδότη μόνον τις εξουσίες αναπαραγωγής και διανομής του έργου σε μορφή παραδοσιακού βιβλίου, αλλά όχι και την εξουσία αναπαραγωγής σε ψηφιακό βιβλίο ή την εξουσία διασκευής του λογοτεχνικού έργου σε θεατρικό.
2. Ο έγγραφος τύπος είναι υποχρεωτικός για την εγκυρότητα της σύμβασης εκμετάλλευσης ή άσκησης του ηθικού δικαιώματος.
3. Οι άγνωστοι τρόποι εκμετάλλευσης γεννώνται πάντα στο πρόσωπο του δημιουργού, ακόμη και αν αυτός έχει ήδη αποξενωθεί πλήρως από το περιουσιακό του δικαίωμα στο συγκεκριμένο έργο, δηλαδή ακόμα αν έχει μεταβιβάσει το σύνολο των περιουσιακών εξουσιών του για όλη τη διάρκεια ισχύος τους. Ως άγνωστοι τρόποι εκμετάλλευσης θεωρούνται όσοι αποτελούν τεχνικά νέο, αυτόνομο και αξιοποιήσιμο τρόπο οικονομικής εκμετάλλευσης του έργου που οδηγεί σε νέο κύκλο χρηστών ή πράξεων, άγνωστων και μη προβλέψιμων και κατά τον χρόνο κατάρτισης της σύμβασης, π.χ. η μετάδοση μελωδιών μέσω κινητού τηλεφώνου, ή η τηλεοπτική μετάδοση κινηματογραφικών έργων που είχαν δημιουργηθεί πριν την έλευση της τηλεόρασης. Αντίθετα, δεν αποτελεί άγνωστο τρόπο η απλή εξέλιξη μιας ήδη υφιστάμενης μορφής εκμετάλλευσης.
4. Η αμοιβή του δημιουργού για την οικονομική εκμετάλλευση του έργου του ορίζεται υποχρεωτικά σε ποσοστό επί των εισπράξεων από τη συγκεκριμένη εκμετάλλευση, προκειμένου ο δημιουργός να συμμετέχει καθ' όλη τη διάρκεια της

εκμετάλλευσης στην οικονομική επιτυχία του έργου του. Κατ' εξαίρεση επιτρέπεται η εφάπαξ αμοιβή περιοριστικά:

- α) στα συλλογικά έργα,
 - β) τις εγκυκλοπαίδειες, τα λεξικά και τις ανθολογίες έργων τρίτων,
 - γ) τα σχολικά βιβλία και βοηθήματα,
 - δ) τα λευκώματα, τα ημερολόγια, τις ατζέντες, τους πρακτικούς οδηγούς, τα έντυπα παιχνίδια και το εκπαιδευτικό υλικό,
 - ε) τους προλόγους, τους σχολιασμούς, τις εισαγωγές και τις παρουσιάσεις,
 - στ) τις εικονογραφήσεις και το φωτογραφικό υλικό εντύπων εκδόσεων,
 - ζ) τα μη λογοτεχνικά εικονογραφημένα παιδικά βιβλία,
 - η) τις πολυτελείς εκδόσεις περιορισμένου αριθμού εντύπων,
 - θ) τα περιοδικά και τις εφημερίδες.
5. Εάν στη σύμβαση ή την άδεια εκμετάλλευσης δεν ορίζεται η χώρα για την οποία αυτές καταρτίστηκαν, θεωρείται ότι αυτή ισχύει *μόνο για τη χώρα* στην οποία καταρτίστηκε η σύμβαση.
 6. Εάν στη σύμβαση ή την άδεια εκμετάλλευσης δεν ορίζεται η διάρκειά της και δεν προκύπτει κάτι διαφορετικό από τα συναλλακτικά ήθη, θεωρείται ότι αυτή έχει συναφθεί για *πέντε έτη*.
 7. Απαγορεύεται η σύναψη συμβάσεων ή αδειών εκμετάλλευσης που αφορούν το σύνολο των *μελλοντικών του έργων* του δημιουργού, προκειμένου να προστατευθεί αυτός από υπέρμετρα δεσμευτικές συμφωνίες. Είναι έτσι άκυρη η σύμβαση ή άδεια εκμετάλλευσης που αφορά το σύνολο των μελλοντικών έργων του δημιουργού χωρίς κανένα χρονικό περιορισμό, ενώ έγκυρα συμφωνείται η εκμετάλλευση προσδιορισμένα ποσοτικά μελλοντικών έργων ή έργων που πρόκειται να παραχθούν σε εύλογο χρονικό διάστημα.
 8. Απαγορεύεται η *περαιτέρω μεταβίβαση* σε τρίτο πρόσωπο των δικαιωμάτων που αποκτά ο αντισυμβαλλόμενος χωρίς τη συναίνεση του δημιουργού. Όταν ο δημιουργός επιλέγει συγκεκριμένο πρόσωπο για την εκμετάλλευση του έργου του, έχει αποφασίσει βάσει των ιδιαίτερων ιδιοτήτων του αντισυμβαλλομένου, ώστε το έργο του να τύχει της καλύτερης δυνατής αξιοποίησης και εάν ο τελευταίος θέλει να εκχωρήσει τα δικαιώματα του δημιουργού σε άλλο πρόσωπο, π.χ. σε άλλη εκδοτική εταιρία, πρέπει προηγουμένως να συμφωνήσει ο δημιουργός.

1.3 Περιορισμοί

Η σύγκρουση των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας με την ελευθερία της πληροφόρησης και τη συμμετοχή των πολιτών στην κοινωνία της πληροφορίας επιλύεται με τη θέσπιση περιορισμών στις περιουσιακές εξουσίες του δημιουργού. Έτσι επιτρέπονται ορισμένες χρήσεις προστατευόμενων έργων χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή του, όπως:

1. Η αναπαραγωγή για ιδιωτική χρήση ενός νόμιμα δημοσιευμένου έργου, όταν αυτή γίνεται από τον ίδιο τον χρήστη στην ιδιωτική του σφαίρα, για προσωπική του χρήση ή χρήση από το άμεσο οικογενειακό και κοινωνικό του περιβάλλον, εφόσον δεν εμποδίζει την κανονική εκμετάλλευση του έργου (π.χ. είναι νόμιμη η φωτοτυπία λίγων σελίδων από ένα πανεπιστημιακό σύγγραμμα για την μελέτη, όχι όμως η φωτοτυπία ολόκληρου κεφαλαίου ή ολόκληρου του συγγράμματος, γιατί έτσι ο χρήστης δεν αγοράζει το σύγγραμμα, παρακάμπτεται δηλαδή η πώληση του συγγράμματος).
2. Οι μεταβατικές ή παρεπόμενες προσωρινές πράξεις αναπαραγωγής που αποτελούν αναπόσπαστο και ουσιώδες τμήμα μιας τεχνολογικής μεθόδου, εφόσον δεν έχουν ανεξάρτητη οικονομική σημασία και αποσκοπούν στην εντός δικτύου μετάδοση μεταξύ τρίτων μέσω διαμεσολαβητή, προκειμένου να διευκολυνθούν οι πράξεις αποθήκευσης σε κρυφή μνήμη η/υ, αναζήτησης και ανάσυρσης πληροφοριών, καθώς και πράξεις δρομολόγησης ορισμένης κλήσης για τη μετάδοση πληροφοριών και αρχείων. Είναι νόμιμη, επομένως, η δημιουργία φευγαλέου αντιγράφου στην προσωρινή μνήμη του ηλεκτρονικού υπολογιστή, το οποίο παύει να υπάρχει, όταν παύσει και η λειτουργία του υπολογιστή ή η αναζήτηση πληροφοριών στο διαδίκτυο που διενεργείται με τη βοήθεια ειδικών προγραμμάτων.
3. Η παράθεση σύντομων αποσπασμάτων από νομίμως δημοσιευμένο έργο για την υποστήριξη της γνώμης εκείνου που παραθέτει ή την κριτική της γνώμης του άλλου, εφόσον είναι σύμφωνη με τα χρηστά ήθη, δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο σκοπό και συνοδεύεται από την αναφορά των ονομάτων του δημιουργού και του εκδότη (βλ. αναλυτικά παρακάτω υπό α. Η εξαίρεση της παράθεσης αποσπασμάτων).
4. Η αναπαραγωγή άρθρων νομίμως δημοσιευμένων σε εφημερίδα ή σε περιοδικό και σύντομων αποσπασμάτων νομίμως δημοσιευμένου έργου εικαστικών τεχνών, εφόσον γίνεται αποκλειστικά για τη διδασκαλία ή τις εξετάσεις σε

εκπαιδευτικό ίδρυμα, στο μέτρο που δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο σκοπό, είναι σύμφωνη με τα χρηστά ήθη και δεν εμποδίζει την κανονική εκμετάλλευση των έργων, με την υποχρέωση μνείας των ονομάτων του δημιουργού και του εκδότη. Είναι νόμιμη, π.χ., η διανομή φωτοτυπημένων κειμένων με αρθρογραφία ή αποσπάσματα προστατευόμενων έργων την ώρα της διδασκαλίας ή στις εξετάσεις εντός εκπαιδευτικού ιδρύματος, ενώ δεν περιλαμβάνεται η αναπαραγωγή έργων για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση ή για ένα σεμινάριο επιμόρφωσης σε δημόσιο οργανισμό, ούτε για την εξυπηρέτηση διοικητικών και οργανωτικών αναγκών του εκπαιδευτικού ιδρύματος.

5. Η έντυπη αναπαραγωγή σε εκπαιδευτικά βιβλία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης εγκεκριμένα από το υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων νομίμως δημοσιευμένων έργων λόγου που αποτελούν μικρό τμήμα της συνολικής δημιουργίας ενός δημιουργού. Έτσι είναι ελεύθερη η αναπαραγωγή ορισμένων ποιημάτων του Ελύτη στο σχολικό βιβλίο της Γ' Λυκείου, όχι όμως σε πανεπιστημιακό σύγγραμμα ή σε φροντιστηριακό βοήθημα. Περαιτέρω, η ελεύθερη αναπαραγωγή σε σχολικά βιβλία αφορά αποκλειστικώς έργα του λόγου, κατά συνέπεια εξαιρούνται τα υπόλοιπα δημιουργήματα του πνεύματος, όπως τα εικαστικά και μουσικά έργα, οι φωτογραφίες κ.ά.
6. Η αναπαραγωγή σε ανθολογίες νομίμως δημοσιευμένων έργων λόγου μετά το θάνατο του δημιουργού, που αποτελούν μικρό τμήμα της συνολικής δημιουργίας του. Και η εξαίρεση αυτή αφορά αποκλειστικώς έργα του λόγου και δεν εφαρμόζεται στα υπόλοιπα δημιουργήματα του πνεύματος, όπως τα εικαστικά και μουσικά έργα, οι φωτογραφίες κ.ά.
7. Η δημόσια παράσταση ή εκτέλεση έργου σε περίπτωση επίσημων τελετών, στο μέτρο που δικαιολογείται από τη φύση τους ή ως δραστηριότητα εκπαιδευτικών ιδρυμάτων από το προσωπικό και τους μαθητές/σπουδαστές του ιδρύματος, εφόσον το κοινό απαρτίζεται αποκλειστικά από αυτούς ή τους γονείς τους.
8. Η αναπαραγωγή ενός πρόσθετου αντιτύπου από μη κερδοσκοπικές βιβλιοθήκες ή αρχεία, που έχουν αντίτυπο του έργου στην μόνιμη συλλογή τους, για να το διατηρήσουν ή να το μεταβιβάσουν σε άλλη, μη κερδοσκοπική, βιβλιοθήκη ή αρχείο, εφόσον είναι αδύνατη η προμήθεια τέτοιου αντιτύπου από την αγορά σε σύντομο χρόνο και με εύλογους όρους.

9. Η αναπαραγωγή κινηματογραφικής ταινίας ιδιαίτερης καλλιτεχνικής αξίας με το σκοπό της διατήρησής της στο Εθνικό Κινηματογραφικό Αρχείο, με απόφαση του υπουργού Πολιτισμού, ύστερα από σύμφωνη γνώμη του Γνωμοδοτικού Συμβουλίου Κινηματογραφίας, όταν ο δικαιούχος της αρνιέται καταχρηστικά να επιτρέψει την αναπαραγωγή.
10. Η παρουσίαση στο κοινό έργων εικαστικών τεχνών σε μουσεία που έχουν την κυριότητα του υλικού φορέα τους, ή στο πλαίσιο εκθέσεων που οργανώνονται σε μουσεία.
11. Η αναπαραγωγή και η διάδοση στο κοινό έργων για λόγους περιγραφής επίκαιρων γεγονότων με μέσα μαζικής επικοινωνίας, καθώς και η αναπαραγωγή και η διάδοση στο κοινό με μέσα μαζικής επικοινωνίας προς το σκοπό της ενημέρωσης για επίκαιρα γεγονότα πολιτικών λόγων, προσφωνήσεων, κηρυγμάτων, δικανικών αγορεύσεων ή άλλων έργων παρόμοιας φύσης και περιλήψεων ή αποσπασμάτων από διαλέξεις που παρουσιάζονται δημόσια. Είναι ελεύθερη, δηλαδή, η μετάδοση από την τηλεόραση ενός επίκαιρου πολιτικού λόγου ή ενός μουσικού έργου που εκτελείται κατά τη διάρκεια μίας παρέλασης, για την ενημέρωση του κοινού, αλλά δεν είναι νόμιμη η αναπαραγωγή του πολιτικού λόγου σε βιβλίο.
12. Η περιστασιακή αναπαραγωγή και διάδοση με μέσα μαζικής επικοινωνίας εικόνων με έργα αρχιτεκτονικής, εικαστικών τεχνών, φωτογραφίας ή εφαρμοσμένων τεχνών, τα οποία βρίσκονται μονίμως σε δημόσιο χώρο. Είναι επιτρεπτή, δηλαδή, η (αναγκαστική) αναπαραγωγή ενός γλυπτού που βρίσκεται σε δημόσιο χώρο κατά την ενημερωτική κάλυψη ενός επίκαιρου γεγονότος που έλαβε χώρα δίπλα στο έργο, ενώ απαιτείται άδεια για την ενσωμάτωση ενός γλυπτού σε διαφημιστική ταινία.
13. Η αναπαραγωγή έργου για να χρησιμοποιηθεί σε δικαστική ή διοικητική διαδικασία, στο μέτρο που δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο σκοπό. Η αναπαραγωγή είναι ελεύθερη, όταν γίνεται π.χ. για την υπεράσπιση ή αντίκρουση σε μια δίκη ή υποβολή εγγράφων σε διοικητική αρχή όχι όμως και σε ιδιωτική επιχείρηση.
14. Η αναπαραγωγή έργου προς όφελος τυφλών και κωφαλάων για χρήσεις που συνδέονται άμεσα με την αναπηρία και δεν έχουν εμπορικό χαρακτήρα, στο βαθμό που απαιτείται λόγω της συγκεκριμένης αναπηρίας.

Οι περιορισμοί ερμηνεύονται πάντοτε στενά, εφαρμόζονται μόνο στις ειδικές περιπτώσεις για τις οποίες προβλέπονται και δεν επιτρέπεται η παραδοχή άλλων περιορισμών εκτός από αυτούς που ρητά απαριθμούνται στον νόμο.

1.4 Κυρώσεις για Παράνομη Εκμετάλλευση Πνευματικών Έργων

Σε περίπτωση προσβολής των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας προβλέπεται το ακόλουθο πλήρες πλέγμα προστασίας των δημιουργών:

Ασφαλιστικά μέτρα: σε επείγουσες περιπτώσεις, μπορεί να διαταχθεί η συντηρητική κατάσχεση των αντικειμένων που κατέχει ο παραβάτης, η απογραφή και η φωτογράφισή τους. Ειδικώς για προσβολές που γίνονται σε εμπορική κλίμακα προβλέπεται επιπλέον η δυνατότητα επιβολής συντηρητικής κατάσχεσης κατά της περιουσίας του αντιδίκου, η οποία μπορεί να επεκταθεί ως τη δέσμευση των τραπεζικών του λογαριασμών.

Αστικές κυρώσεις: Ο δημιουργός δικαιούται να αξιώσει από το δικαστήριο:

- α) Την αναγνώριση του δικαιώματός του.
- β) Την παύση της προσβολής και την παράλειψή της στο μέλλον.
- γ) Εφόσον η προσβολή ήταν υπαίτια, αποζημίωση και ικανοποίηση της ηθικής βλάβης. Ως αποζημίωση επιδικάζεται τουλάχιστον το διπλάσιο της αμοιβής που καταβάλλεται συνήθως για το είδος της παράνομης εκμετάλλευσης που έγινε.
- δ) Εναλλακτικά, το κέρδος που αποκόμισε ο παραβάτης από την παράνομη εκμετάλλευση του έργου.

Ποινικές κυρώσεις: Ο παραβάτης μπορεί να καταδικαστεί:

- α) σε ποινή φυλάκισης τουλάχιστον ενός έτους και χρηματική ποινή 2.900 έως 15.000 €,
- β) αν το όφελος που επιδιώχθηκε ή η ζημία που προκλήθηκε είναι ιδιαίτερα μεγάλα, το ελάχιστο όριο φυλάκισης αυξάνεται σε δύο έτη και η χρηματική ποινή ανέρχεται από €6.000 έως €30.000,
- γ) αν αξιόποινες πράξεις τελούνται κατ' επάγγελμα ή σε εμπορική κλίμακα επιβάλλεται κάθειρξη μέχρι δέκα έτη και χρηματική ποινή από €15.000-60.000,
- δ) το αδίκημα μετατρέπεται σε κακούργημα, όταν οι περιστάσεις κάτω από τις οποίες διαπράχθηκε το έγκλημα μαρτυρούν ότι ο δράστης είναι ιδιαίτερα επικίνδυνος για τα προσβαλλόμενα έννομα αγαθά. Στην περίπτωση αυτή επιβάλλεται ως παρεπόμενη ποινή προβλέπεται η δημοσίευση της

καταδικαστικής απόφασης και η αφαίρεση της άδειας λειτουργίας της επιχείρησης του δράστη.

ΥΠΟΕΝΟΤΗΤΑ 2. ΣΥΓΓΕΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Το δίκαιο αναγνωρίζει απόλυτες και σχετικές εξουσίες σε μια κατηγορία δικαιούχων, οι οποίοι με τις εισφορές ή τις παροχές τους συμβάλλουν στην εκμετάλλευση των πνευματικών έργων, προκειμένου να τους προστατεύσει από τη μαζική παράνομη αναπαραγωγή και διάδοση των εισφορών/παροχών τους. Οι ειδικές προβλέψεις για τις συμβάσεις εκμετάλλευσης, καθώς και οι περιορισμοί που προβλέπονται για το περιουσιακό δικαίωμα της πνευματικής ιδιοκτησίας ισχύουν αναλόγως και για τα συγγενικά δικαιώματα.

Δικαιούχοι των δικαιωμάτων αυτών που «συγγενεύουν» με τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας είναι:

1. **Οι ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες**, δηλαδή τα πρόσωπα που ερμηνεύουν ή εκτελούν με οποιονδήποτε τρόπο έργα του πνεύματος, όπως οι ηθοποιοί, οι μουσικοί, οι τραγουδιστές, οι χορωδοί, οι χορευτές κ.λπ., οι οποίοι έχουν το δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν την εγγραφή της ζωντανής ερμηνείας ή εκτέλεσής τους σε υλικό φορέα, την με οποιονδήποτε μέσο και μορφή αναπαραγωγή, διανομή στο κοινό, εκμίσθωση, δημόσιο δανεισμό, ραδιοτηλεοπτική μετάδοση, δημόσια παρουσίαση ή ψηφιακή διάθεση του υλικού φορέα με την εγγραφή της ερμηνείας ή εκτέλεσης. Η διάρκεια των δικαιωμάτων τους ορίζεται κατ' αρχήν σε πενήντα έτη από την ερμηνεία ή την εκτέλεση, αλλά δεν μπορεί να είναι μικρότερη από τη διάρκεια της ζωής του καλλιτέχνη.
2. **Οι παραγωγοί υλικών φορέων**, δηλαδή τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα με πρωτοβουλία και ευθύνη των οποίων πραγματοποιείται η πρώτη εγγραφή σειράς ήχων ή σειράς εικόνων με ή χωρίς ήχο, οι οποίοι έχουν το δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν την με οποιονδήποτε μέσο και μορφή αναπαραγωγή, διανομή στο κοινό, εκμίσθωση, δημόσιο δανεισμό, ψηφιακή διάθεση ή εισαγωγή των φωνογραφημάτων ή των υλικών φορέων οπτικοακουστικών έργων. Η διάρκεια των δικαιωμάτων τους ορίζεται κατ' αρχήν σε πενήντα έτη μετά την πραγματοποίηση ή την παρουσίαση στο κοινό της υλικής ενσωμάτωσης, ανάλογα με το ποια έγινε πρώτη.

3. **Οι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί**, οι οποίοι λόγω της μεγάλης οικονομικής και οργανωτικής αξίας της επένδυσής τους συνεισφέρουν στην πληροφόρηση του κοινού και τη διάδοση του πολιτισμού, έχουν τη δυνατότητα προστασίας της ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής και ειδικότερα του σήματος που μεταδίδει το ραδιοτηλεοπτικό πρόγραμμα για πενήντα έτη μετά την πρώτη μετάδοση της εκπομπής.
4. **Ο κατασκευαστής βάσης δεδομένων**, το περιεχόμενο της οποίας είναι επιλεγμένο και διευθετημένο με κοινό τρόπο¹, προστατεύεται, εφόσον η απόκτηση, ο έλεγχος ή η παρουσίαση του περιεχομένου της βάσης καταδεικνύουν ουσιώδη ποιοτική ή ποσοτική επένδυση για δεκαπέντε έτη από την περάτωσή της.
5. **Οι εκδότες εντύπων** έχουν το δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν την με οποιοδήποτε τρόπο αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας και σελιδοποίησης των εντύπων τους, όταν αυτή γίνεται για εμπορικό σκοπό για πενήντα χρόνια μετά την τελευταία έκδοση του έργου.
6. Το φυσικό ή νομικό πρόσωπο που δημοσιεύει πρώτη φορά στο κοινό ένα **προηγούμενως αδημοσίευτο (ή «μεταθανάτιο») πνευματικό έργο**, δηλαδή ένα πρωτότυπο πνευματικό δημιούργημα, το οποίο δεν δημοσίευσε ο δημιουργός του όσο ακόμη ζούσε ή αργότερα οι κληρονόμοι του, όσο διαρκούσε ο χρόνος προστασίας των έργων του, δηλαδή 70 έτη μετά τον θάνατό του, έχει δικαίωμα αποκλειστικής εκμετάλλευσής του για είκοσι πέντε έτη από τη δημοσίευσή του.

¹ Μη πρωτότυπο κατά το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας.

ΥΠΟΕΝΟΤΗΤΑ 3. ΕΙΔΙΚΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΧΡΗΣΗ ΕΡΓΩΝ ΤΡΙΤΩΝ

Δεδομένου ότι η παράνομη χρήση προστατευόμενων έργων επιφέρει σοβαρές αστικές, ποινικές και διοικητικές κυρώσεις και συγχρόνως συνιστά σοβαρό παράπτωμα στον ακαδημαϊκό χώρο, κρίνεται σκόπιμο να διευκρινιστούν περαιτέρω τα εξής:

3.1 Η εξαίρεση της παράθεσης αποσπασμάτων

Σύμφωνα με το άρθρο 19 Ν.2121/1993, «επιτρέπεται, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή, η παράθεση σύντομων αποσπασμάτων από έργο άλλου νομίμως δημοσιευμένου για την υποστήριξη της γνώμης εκείνου που παραθέτει ή την κριτική της γνώμης του άλλου, εφόσον η παράθεση των αποσπασμάτων αυτών είναι σύμφωνη προς τα χρηστά ήθη και η έκταση των αποσπασμάτων δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο σκοπό. Η παράθεση του αποσπάσματος πρέπει να συνοδεύεται από την ένδειξη της πηγής και των ονομάτων του δημιουργού και του εκδότη, εφόσον τα ονόματα αυτά εμφανίζονται στην πηγή».

Η εξαίρεση αυτή προσπαθεί να εξισορροπήσει τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας με την ελευθερία της έκφρασης, της έρευνας και της επιστήμης· έτσι προβλέπεται ελεύθερη παράθεση αποσπασμάτων από έργα τρίτων, υπό τον όρο ότι πληρούνται σωρευτικά τα ακόλουθα κριτήρια:

1. Το απόσπασμα πρέπει να είναι **σύντομο** και όχι μακροσκελές. Η παράθεση μεγάλων αποσπασμάτων είναι παράνομη, ακόμη και όταν πληρούνται οι υπόλοιπες προϋποθέσεις· στην περίπτωση αυτή είναι απαραίτητη η άδεια του συγγραφέα ή του εκδότη.
2. Το απόσπασμα πρέπει να προέρχεται από έργο τρίτου, το οποίο έχει δημοσιευτεί **νόμιμα**. Η ανάρτηση έργου τρίτου στο διαδίκτυο, χωρίς την άδειά του, συνιστά παράνομη δημοσίευση και εάν ο συντάκτης ενός κειμένου παραθέσει απόσπασμα από παράνομα αναρτημένο έργο, ακόμα και αν πληρούνται οι λοιπές προϋποθέσεις, η παράθεση είναι παράνομη.
3. Η παράθεση γίνεται αποκλειστικά και μόνο για την **υποστήριξη** της θέσης του γράφοντα ή την **άσκηση κριτικής**, επομένως πρέπει να συνοδεύεται από σχολιασμό του γράφοντα των θέσεων του συγγραφέα του αποσπάσματος. Παράθεση για αισθητικούς ή άλλους σκοπούς είναι παράνομη.

4. Να είναι σύμφωνη με τα **χρηστά ήθη**, δηλαδή η εφαρμογή όλων των παραπάνω κριτηρίων να μην είναι κακοπροαίρετη.
5. Να γίνεται **αναφορά στην πηγή**, δηλαδή να αναφέρεται το όνομα δημιουργού και του εκδότη.

Περαιτέρω, για να είναι θεμιτή η χρήση των αποσπασμάτων πρέπει αυτά να μεταφέρονται στο νέο κείμενο **αυτούσια**, δηλαδή με τις ίδιες λέξεις, ορθογραφία, στίξη, κ.λπ., όπως ακριβώς εμφανίζονται στο δάνειο κείμενο, εντός εισαγωγικών, ώστε στο κείμενο να καθίσταται απολύτως σαφής η προέλευσή τους και να διαχωρίζονται εύκολα από τις θέσεις του γράφοντα.

Η αναπαραγωγή αυτούσιων ή παραφρασμένων αποσπασμάτων, όταν δεν τοποθετείται σε εισαγωγικά, αποτελεί παράνομη αντιγραφή. Το ίδιο ισχύει και για την απλή παράφραση, δηλαδή την απόδοση των σκέψεων και επιχειρημάτων του τρίτου συγγραφέα με λόγια του γράφοντα χωρίς να αναφέρεται ρητά η πηγή από την οποία αντλούνται οι εν λόγω σκέψεις. Σημειώτέον δε ότι η αναπαραγωγή παραφρασμένων ή προσαρμοσμένων των απόψεων τρίτου συγγραφέα, εκτός από παράνομη αντιγραφή, συνιστά και προσβολή του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού και ειδικότερα της εξουσίας ακεραιότητας του έργου του.

Τέλος, υπάρχει περιορισμός στο μέγεθος και τη συχνότητα των παραθεμάτων που μπορούν να ενταχθούν στο κείμενο του γράφοντα, καθώς το νέο κείμενο δεν μπορεί να είναι συρραφή αποσπασμάτων τρίτων, αλλά πρέπει να έχει αυτοτελή υπόσταση ως έργο και χωρίς την χρήση των αποσπασμάτων.

Σημειώνεται ότι με μία σειρά νομοθετικών πρωτοβουλιών έχει θεσπιστεί το νομικό πλαίσιο για τα ανοικτά δεδομένα, όπως ο νόμος για την περαιτέρω χρήση πληροφοριών και δεδομένων του δημόσιου τομέα, ο νόμος για τη Διαύγεια ή ο νόμος για τα γεωχωρικά δεδομένα. Ο χρήστης δεν πρέπει να συγχέει τα δεδομένα αυτά με τα προστατευόμενα έργα, τα οποία δεν διατίθενται ελεύθερα και η χρήση τους απαιτεί την άδεια του δημιουργού τους.

3.2 Η αναπαραγωγή εικαστικού υλικού

Σε περίπτωση αναπαραγωγής εικόνων, φωτογραφιών, πινάκων κ.λπ. απαιτείται μια σειρά αδειών από τους δικαιούχους ή, εάν αυτοί έχουν αποβιώσει και δεν έχουν περάσει 70 έτη από το θάνατό τους, από τους κληρονόμους τους, όπως:

1. Για φωτογραφίες που απεικονίζουν αντικείμενα που δεν προστατεύονται ως πνευματικά έργα ή πολιτιστικά αγαθά απαιτείται άδεια από τον φωτογράφο-πνευματικό δημιουργό.
2. Για φωτογραφίες που απεικονίζουν ταυτοποιούμενα πρόσωπα, απαιτείται -εκτός της άδειας από τον φωτογράφο για την χρήση της φωτογραφίας- και άδεια από τα εικονιζόμενα πρόσωπα, τα οποία έχουν δικαίωμα επί της ίδιας εικόνας τους και επί των προσωπικών τους δεδομένων.
3. Για φωτογραφίες που απεικονίζουν αντικείμενα που προστατεύονται ως πνευματικά έργα απαιτείται -εκτός της άδειας από τον φωτογράφο για την χρήση της φωτογραφίας- και άδεια από τον ζωγράφο, γλύπτη, αρχιτέκτονα κ.λπ. για την αναπαραγωγή του προστατευόμενου έργου που απεικονίζεται στην φωτογραφία.
4. Για φωτογραφίες που απεικονίζουν προστατευόμενα σύμφωνα με τον νόμο 3028/2002 πολιτιστικά αγαθά απαιτείται -εκτός της άδειας από τον φωτογράφο για την φωτογραφία- και άδεια από το Δημόσιο για τα απεικονιζόμενα πολιτιστικά αγαθά, η οποία χορηγείται κατά περίπτωση από το Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων (ΤΑΠ), τις οικείες Εφορίες Αρχαιοτήτων ή τα Μουσεία στα οποία εκτίθενται τα μνημεία. Για αντικείμενα που βρίσκονται σε ξένα μουσεία απαιτείται αντίστοιχη άδεια από τα αρμόδια τμήματα των μουσείων ή τους οργανισμούς που διαχειρίζονται τα πολιτιστικά αγαθά των ξένων κρατών.
5. Τέλος άδεια απαιτείται για την χρήση πινάκων, διαγραμμάτων, προτύπων τεχνικών προδιαγραφών κ.λπ. που προέρχονται από Κρατικούς ή Διεθνείς Οργανισμούς (ΕΛΟΤ, ISO κ.λπ.), δεδομένου ότι αποτελούν προστατευόμενα έργα, καθώς αποτυπώνουν σε κωδικοποιημένη μορφή με συνοπτικό και εύληπτο τρόπο τα αποτελέσματα των σχετικών επιστημονικών ερευνών.

3.3 Η Χρήση Πνευματικών Έργων από το Διαδίκτυο

Η μεταφόρτωση (λήψη) ενός προστατευόμενου έργου από το διαδίκτυο συνιστά πράξη αναπαραγωγής και χρειάζεται την άδεια του δημιουργού και των λοιπών δικαιούχων. Η τεχνική μέθοδος αναπαραγωγής είναι νομικά αδιάφορη.

Έχει επικρατήσει στο ευρύ κοινό η λανθασμένη εντύπωση ότι οτιδήποτε δημοσιεύεται στο Διαδίκτυο έχει τεθεί σε δημόσια χρήση. Επομένως είναι ελεύθερο και ο καθένας μπορεί να το αντιγράψει και να το χρησιμοποιήσει περαιτέρω χωρίς άδεια του δημιουργού και των λοιπών δικαιούχων.

Τα πνευματικά έργα που αναρτώνται στο διαδίκτυο, εάν έχουν αναρτηθεί νόμιμα, δηλαδή από τον ίδιο τον δημιουργό ή με την συναίνεσή του, επιτρέπεται να χρησιμοποιηθούν ελεύθερα αποκλειστικά και **μόνο για ιδιωτική χρήση** των χρηστών· για οποιαδήποτε άλλη χρήση απαιτείται άδεια του δημιουργού και των λοιπών δικαιούχων. Μπορεί, επομένως, ελεύθερα ο καθένας να καταφορτώσει ένα άρθρο από μια εφημερίδα, μια φωτογραφία έργου τέχνης από ένα μουσείο ή ένα μουσικό έργο, να τα αποθηκεύσει στον προσωπικό υπολογιστή του και να τα απολαμβάνει μόνος τους ή με το στενό οικογενειακό ή φιλικό του κύκλο, αλλά δεν επιτρέπεται να αναπαράγει και ενσωματώσει τα έργα αυτά σε ένα εκπαιδευτικό σύγγραμμα, ακόμα και αν αυτό διανεμηθεί δωρεάν ή σε ένα βιβλίο που θα πωληθεί στο εμπόριο. Συνήθως ο περιορισμός της χρήσης αναφέρεται στους όρους χρήσης που συνοδεύουν κάθε ιστοσελίδα, αλλά ακόμα και αν δεν αναγράφεται ρητά, ο περιορισμός της ιδιωτικής χρήσης ισχύει εκ του νόμου.

Το υλικό που βρίσκεται στο Διαδίκτυο μπορεί να χρησιμοποιηθεί ελεύθερα μόνο:

- (α) εάν περιέχει απλές μη προστατευόμενες εκ του νόμου πληροφορίες,
- (β) εάν έχει δημιουργηθεί από το κράτος,
- (γ) εάν έχει λήξει η περίοδος προστασίας των δικαιωμάτων και δεν αποτελεί προστατευόμενο πολιτιστικό αγαθό, ή
- (δ) εάν υπάρχει ρητή δήλωση του δημιουργού ή/και των δικαιούχων ότι η χρήση του είναι ελεύθερη (π.χ. όταν υπάρχουν άδειες Creative Commons - CC, υπό τους συγκεκριμένους κάθε φορά όρους χρήσης κάθε τέτοιας άδειας).

Σύνοψη

Με την ολοκλήρωση της ενότητας αυτής γνωρίζετε πλέον:

- τι είναι τα πνευματικά δικαιώματα,
- πώς μπορεί να γίνει εκμετάλλευση των πνευματικών δικαιωμάτων,
- ποιες είναι οι κυρώσεις από μια παράνομη χρήση των πνευματικών δικαιωμάτων,
- τι είναι τα συγγενικά δικαιώματα,
- τι ισχύει για την χρήση έργων τρίτων.